

6. *Кавалёў С.* Стомлены д'ябал // Калосьсе. 1999. №7. С. 17–30.
7. *Кавалёў С.* Балада пра Бландою // Маладосць. 2002. № 11–12. С. 32–44.
8. *Кавалёў С.* Трышчан, або Блазны на пахаванні // Сучасная беларуская драматургія. Мн., 1997. Вып. 2. С. 53–102.
9. *Кавалёў С.* Францішка, або Навука каханья // Польша. 2001. №1. С. 71–130.
10. *Баршчэўскі Я.* Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях // Выбраныя творы / Укладанне, прадмова і каментарыі М. Хаўстовіча. Мн.: Беларускае кнігазбор, 1998. С.81–283.

СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЖАНРУ ЭПІТАЛАМ

В. С. Забродская

Песні, што выконваліся падчас вяселляў у старажытнай Грэцыі і Рыме, па сваім прызначэнні і функцыях падзяляліся на некалькі відаў: гімны-заклікі да багоў-ахоўнікаў шлюбу (Гіменея, Юноны, Венеры, Грацый і г. д.), *deductio* – песня, што выконвалася падчас правядзення маладой да дома маладога, *epithalamion* – песня, што выконвалася непасрэдна перад пакоем маладых [1, с. 37].

Эпіталама прайшла складаны эвалюцыйны шлях: з харавой песні яна здолела стаць літаратурным жанрам, пры гэтым адбываліся істотныя змены як у плане зместу, так і ў плане выяўлення. Параўнайце: эпіталамы Сапфо (VIII ст. да н. э.), Феакрыта (IV–III ст да н. э.) – гэта чыста лірычныя творы, дзе кампазіцыйная арганізацыя грунтуецца на перажываннях, пачуццях, настройах герояў, гэта песні-заклікі да багоў, пажаданні шчасця, дабрабыту і нашчадкаў [2, с. 85–87]. У рымскага паэта Катула (I ст. да н. э.) «Эпіталама на шлюб Вінні і Манлія Тарквата» – гэта твор, у якім спалучана некалькі відаў вясельных песень. Спачатку (1–75 радкі) – «Гіменея» з яго неад'емным заклікам «*O Hymenae, Hymen ades*», 75–120 – песня-заахвочванне маладой да выхаду з дома, 121–190 – *deductio* – правядзенне маладой да дома маладога, 190–235 – сама эпіталама, пажаданні шчасця і шматлікіх нашчадкаў маладым перад уваходам у шлюбны пакой [3, с. 35–38]. Пазней у Рыме эпіталамы Клаўдзіяна і Стацыя (III ст. н. э.) – гэта ўжо цэлыя аповеды. Перад намі паслядоўна разгортваецца сцэнар свята (паказаны, дарэчы, як свет людзей, так і свет багоў, іх перамовы і дзеянні), да аповеду арганічна далучаны розныя тыпы вясельных песень: віншаванні, гіменея, потым ад імя Венеры мы чуем усхваленні маладых і іх бацькоў, таксама яна прамаўляе і пажаданні [4, с. 324].

Такім чынам, мэтай эпіталам было ўсхваліць маладых і ўлагодзіць, папрасіць аб прыхільнасці багоў, ахоўнікаў шлюбу. У эпоху Адраджэння да гэтых правіл далучаюцца наступныя: 1) наследаваць і пераймаць узоры антычнасці; 2) правіла рэцэпцыі антычнай топікі – вершаваных

памераў; 3) асоба, якую ўсхвалялі, павінна быць паказана як узор – *exemplum*; 4) мастацкімі сродкамі стварыць атмасферу свята – апаэтызаваць вяселле, выявіць і ўсхваляць дабрадзейнасць і такім чынам рэалізаваць найгалоўнейшую функцыю паэзіі эпохі Адраджэння – зрабіць твор і ўсхваленую асобу несмяротнай, вядомай для нашчад-каў [5, с. 172].

Я збіраюся паказаць, як гэтыя правілы вытрымліваліся ў эпіталаме з Нацыянальнага гістарычнага архіва Рэспублікі Беларусь, у якой усхваляецца шлюб князя Януша Астрожскага і Катажыны Любамірскай [6]. Пасля прыведзеных прыкладаў з Эпіталамы падаецца наш аўтарскі пераклад, частка якога ўжо надрукавана ў зборніку *Studio Philologica* [7, с. 196–198].

У Эпіталаме выдзяляюцца некалькі частак. Першая напісана элегічным двувершам. У ёй усхваляецца мясцовасць, дзе адбываецца вяселле, запрашаюцца Музы і Апалон – ахоўнік родаў. Потым ідзе блок, які складаецца з чатырох вершаў – зваротаў да ўдзельнікаў вяселля. Спачатку выклікаецца бацька маладой – Себасцыян Любамірскі. Верш да яго напісаны гекзаметрам. Потым запрашаецца малады (зварот да яго напісаны пентаметрам). Наступны верш, напісаны гекзаметрам, уяўляе сабой асобны від эпіталамы – *deductio*, дзе усхваляецца маці Катажыны і заахвочваецца да правядзення дачкі да маладога. Блок завяршае эпіталама – усхваленне маладой і запрашэнне ў шлюбны пакой (сапфічная страфа).

Потым ідзе верш, дзе выказваецца ўзаемнае пажаданне шчасця ад роду Любамірскіх роду Астрожскіх і наадварот (тут спалучаецца гекзаметр (эпічны вершаваны памер) і ямбічны трыметр (памер старажытнагрэчаскай мелікі)).

Пасля ідзе блок вершаў заклікаў-гімнаў да багоў:

1. Зварот да Купідона распуснага, каб адляцеў, і заклік дабрадзейнага Купідона – ямбічны трыметр.
2. «Гіменей» – з прыпевам: «*Déxter húc Numenaeé adés*» («Сюды, добразычлівы Гіменей»). Метрычны памер – гліканей.
3. Зварот да Грацый – ямбічная страфа (ямбічны сенар, ямбічны трыметр).
4. Зварот да Венеры і Юноны – чаргаванне гліканей і малога асклепіядава верша – памеры старажытнагрэчаскай мелікі.

Усю кампазіцыю зноў завяршае элегічны двуверш. Як бачым, атрымліваецца завершаная лагічная карціна твора.

Наступнае правіла панегірычнай літаратуры – паказаць асобу як прыклад – *exemplum*, выявіць яе лепшыя і выключныя рысы. І ў дадзенай эпіталаме яно выкарыстоўваецца вельмі яскрава ў першым блоку вершаў. Напрыклад, у звароце да маладога:

Súpremus pró cerés ínter et Óptimós...

Найвышэйшы сярод лепшых прадстаўнікоў...

Параўнанні як паэтычны троп таксама спрыяюць стварэнню станоўчага партрэта асобы, але тут мы знаходім нібы ўскосныя параўнанні, бо людзі, якіх усхваляюць настолькі выбітныя, што не маюць адпаведнікаў нават у антычнасці, яны вышэй і лепш, гэта пацверджана ў радках, звернутых да маладой:

Júppiter Léda magis hánc amáret...

Юпіцер кахае яе больш за Леду...

Аўтар выкарыстоўвае алузіі і рэмінісцэнцыі як з культуры і гісторыі, так і з міфалогіі, як з рымскай так і са старажытнагрэчаскай. Пры гэтым ён настолькі свабодна валодае матэрыялам, што замест імёнаў багоў часта выкарыстоўвае апісальныя канструкцыі (Гіменей – магутны бог шлюбу, уладар вяселляў – *potens thalami deus*), пры гэтым у адным і тым жа вершы можна сустрэць своеасаблівую кампеляцыю грэчаскай і рымскай міфалогій. Вось як названы Грацыі: прыгожыя дзеці Юпіцера, царыцы кахання (*Pulchramaximi proles Jovis, Reginae amoris*), кіпрыянкi (Сургіяе).

Аўтар выкарыстоўвае не толькі кантыгуальныя тропы, заснаваныя на прыцыпе сумежнасці (метанімія), але і кампаратыўныя, пабудаваныя на прыцыпе падабенства (метафара, адухаўленне). Так у звароце да Любамірскіх мы чытаем: «Слава Любамірскіх ляціць па свеце» – *Vólet Lúbomiérsčia fáma per órbitis*. Адухаўленне дасягае казачнага характару: рака Дунаец апісана як стары, які прамаўляе прарочыя і ўзнёслыя словы пра вяселле.

Шырока выкарыстоўваюцца эпітэты; іх ампліфікацыя з перавагай якасных прыметнікаў стварае перцэптыўную карціну, якая ўспрымаецца не толькі слыхам, але і зрокам, іншымі пачуццямі. Напрыклад:

Fóрте sub úndosí muscóso gúrgitis ántro

Саéruleús Dunaiéc móllia júra dabát...

Ля імшыстай пачоры плыням імклівым, моцным,

Светлы, лазурны Дунаец прыемную волю даваў...

Шмат прыметнікаў у найвышэйшай ступені: *formosissima loca* – найпрыгажэйшая мясцоваць, *lepidissima turba* – самая прыемная світа, *acseptissima rex* – самы шаноўны князь – паэтызуюць рэчаіснасць, узвышаюць тон твора.

Узнёслы настрой эпіталамы ствараецца не толькі шматлікімі тропамі, але і сродкамі паэтычнага сінтаксісу: стылістычнымі прыёмамі, сярод якіх пераважае ампліфікацыя – нагнятанне аднатыпных слоў для ўзмацнення экспрэсіі («Зварот да маладога»):

О, найлепшы з князёў, слауты і бездакорны,

Найвышэйшы сярод лепшых прадстаўнікоў.

Аўтар шырока выкарыстоўвае і стылістычныя фігуры: рытарычныя пытанні: «Ці трэба сумнявацца ў годнасці тваіх паводзін?» («Зварот да маці маладой»), рытарычныя заклікі-паўторы: «huc huc Cupido», «huc huc Juno ades» («Сюды, Купідон», «Прыйдзі сюды, Юнона»). Пры гэтым, як правіла, дзеясловы ў такіх выклічніках стаяць у імператыве ў другой асобе множнага ліку ці ў кан'юнктыве ў другой асобе адзіночнага ліку.

Пажаданні да маладых можна размясціць па ступені ўжывання: пажаданне мець шматлікіх нашчадкаў – 5 вершаў, шчасця – 4 вершы, пажаданні дажыць да старасці – 4 вершы, пажаданне ўзаемнай згоды – 2 вершы, пажаданне кахання – 1 верш.

Паколькі задачай тагачаснага мастацтва і літаратуры было перайманне антычных узораў, то панегірычная літаратура, да якой належыць і эпіталама, стваралася па пэўных правілах, выпрацаваных як антычнымі рытарамі, так і працягвала трыдыцы, характэрныя для старажытнагрэчаскай лірыкі, а таксама наследавала антычным узорам эпіталам (Сапфо, Катула, Стацыя і інш.). Мэта панегірычнай літаратуры – усхваляненне асобы (laudatio personae) як прыклада для пераймання (exemplum). Таму для дасягнення эфекта надзвычайнасці асобы выкарыстоўваюцца шматлікія эпітэты, метафары, ускосныя параўнанні, а ў сінтаксічным плане: рытарычныя фігуры, ампліфікацыі, бяззлучнікавыя сказы. Усё гэта ўзвышае тон выказвання, узмацняе яго экспрэсію, часам запавольваючы выкладанне. Выкарыстанне розных вершаваных памераў у вершах рознага прызначэння ўказвае на веданне і наследаванне традыцый антычнай лірыкі, на неардынарны талент паэта, а таксама стварае прыгожую разнастайную карціну вяселля са зменай настрояў.

Літаратура

1. Łacińska poezja w dawnej Polsce. Warszawa: Wyd-wo. Inst. Badań Lit., 1972. 245 s.
2. *Феокрыт, Мосх, Бион*. Идиллии и эпиграммы. М.: Наука, 1958. 325 с.
3. *Катулл Г.* Книга стихотворений. М.: Наука, 1986. 302 с.
4. Поздняя латинская поэзия. М.: Худож. лит., 1982. 570 с.
5. *Cichocka H. Lichański J.* Zarys Historii ryторыki. Warszawa: Wyd-wo Uniw. Warszawskiego, 1994. 325 s.
6. *Ostrowski I.* Epithalamion. Kraków: Officina Iac. Sibeneychera, 1597. 26 s.
7. Studio Philologica: Сб. науч. ст. Мн.: БГУ, 2002. Вып. 5. 202 с.

В. НАБОКОВ – ЭСТЕТ И МОРАЛИСТ (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗА «ИСТРЕБЛЕНИЕ ТИРАНОВ»)

Е. С. Замостоцкая

Вопрос о нравственной стороне творчества Набокова оставался открытым в литературоведении, и причина неоднозначности трактовок